

Mia Montonen och Johanna Aspelin

Föräldraträningsprogrammet
De otroliga åren och det stöd
som familjerna har fått
– en BIKVA- utvärdering

Föräldraträningsprogrammet De otroliga
åren och det stöd som familjerna har fått
– en BIKVA-utvärdering

Mia Montonen och Johanna Aspelin: Föräldraträningsprogrammet De
otroliga åren och det stöd som familjerna har fått
– en BIKVA- utvärdering

FSKC Arbetspapper 3/2009

Ab Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området

Helsingfors 2009

ISBN 978-952-5588-36-1

Innehåll

1	Inledning	4
2	BIKVA- utvärdering	5
3	Föräldraträningsprogrammet De otroliga åren	7
3.1	Programbeskrivning	7
3.2	De otroliga åren - pilotgruppen i Österbotten	8
4	Genomförandet av BIKVA-utvärderingen	9
5	BIKVA-processen - föräldraträningsprogrammet De otroliga åren	11
5.1	Innehållet	11
5.2	Praktiska arrangemang	13
5.3	Vad De otroliga åren gav åt familjerna	13
5.4	Utvecklingsförslag	15
5.4.1	Programmets upplägg	15
5.4.2	Programmets innehåll	16
5.4.3	Uppföljning	17
6	BIKVA-processen - andra stödåtgärder och – former	20
6.1	Erfarenheter av andra stödformer	20
6.2	Stödets tillgänglighet	21
6.3	Utvecklingsförslag	23
7	Slutdiskussion och förslag till åtgärder	25
7.1	BIKVA-utvärderingen som metod	25
7.2	De otroliga åren	26
7.2.1	Målgruppen	27
7.2.2	De praktiska arrangemangen	27
7.2.3	Programmets innehåll	27
7.2.4	Uppföljningsträffar	28
7.2.5	Samarbete med barnskydd och familjearbetare	28
7.3	Andra stödåtgärder och – former	28
7.3.1	Stödets tillgänglighet och förebyggande arbete	28
7.3.2	Att förstärka brukarnas röst	29
7.3.3	Familjernas svaga nätverk och gruppverksamhet	29
	Källor	30

1 Inledning

Ett delmål inom projektet utvecklingsenheten för barnskydd i Österbotten var att som en stödåtgärd inom barnskyddets öppenvård som pilotprojekt genomföra föräldraträningsprogrammet De otroliga åren. Föräldraträningsprogrammet har inte tidigare testats som en stödåtgärd inom barnskyddet i Finland. Kursen startade i januari 2008 och pågick till april 2008. I kursen deltog föräldrar till åtta barn.

För att få en uppfattning om kursdeltagarnas upplevelser av programmet beslöt man inom arbetsgruppen för utvecklingsenheten att göra en BIKVA-utvärdering av föräldraträningsprogrammet. Mia Montonen från Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området (FSKC) åtog sig ansvaret för BIKVA-utvärderingen. Projektarbetare Johanna Aspelin från utvecklingsenheten har fungerat som den andra utvärderaren. Utvärdering innebär en granskning och värdering som ska ge en djupare analys eller förståelse. Utvärderingens syfte är att utveckla och bidra med ny kunskap (Salonen 2008).

Projektledaren för utvecklingsenheten för barnskydd i Österbotten önskade att man i samband med utvärderingen av föräldraprogrammet även tillfrågar familjerna om deras upplevelser av övrigt stöd som familjerna har fått. Således bestod utvärderingen av två teman: Föräldraträningsprogrammet De otroliga åren och det stöd som familjerna har fått.

Denna rapport är en sammanställning av BIKVA-processen. Nedan presenteras i korthet olika aspekter som föräldrarna diskuterade, samt kommentarer och diskussioner som kom från personalen och ledningen. Denna text väcker förhoppningsvis frågor och idéer om hur man inom barnskyddet kan utnyttja och använda sig av föräldraträningsprogrammet De otroliga åren. Alla som arbetar med barn och familjer kan ha nytta av denna rapport då man vill utveckla det egna arbetet och det egna arbetssättet.

2

BIKVA- utvärdering

BIKVA är förkortning på Bruger Indragelse i KVALitetsvurdering. Metoden utvecklades av Hanne Kathrine Krogstrup i Danmark i medlet av 1990-talet. Stakes har hämtat metoden till Finland. BIKVA- metoden utvecklades för att man allt mera ville ha med brukarna i utvärdering av verksamhet och service. Man ansåg att de traditionella förnöjsamhetsenkäterna inte i tillräcklig grad lyfte fram brukarnas tankar och åsikter eftersom de traditionella förnöjsamhetsenkäterna utvärderade förnöjsamhet med utgångspunkt i andra än av brukarna definierade frågor/kriterier. Vidare ansågs det att förnöjsamhetsenkäterna inte kan "fånga" sådan information som det enligt brukarna skulle vara viktigt att lyfta fram. (Krogstrup 2004)

Brukarna har en central roll i BIKVA - metoden. De definierar utvärderingsfrågorna utgående från egna erfarenheter och kriterier. Deras roll blir att fungera som en slags igångsättare för en lärande process. Man utgår från att brukarna har viktiga synpunkter som kan vara till hjälp t.ex. då det gäller att bestämma hur befintliga resurser inom den offentliga sektorn ska riktas. Samtidigt är det viktigt att minnas, att den offentliga sektorn har som uppgift att tillgodose individens specialbehov men också det allmänna bästa. Personal ska ständigt beakta både individens och allmänhetens intressen i sina bedömningar. Dessa ska innefatta även politiska målsättningar, budget och lagstiftning. (Krogstrup 2004)

Utvärderingens syfte är att föra värdefull information till den nivå som har påverknings- och beslutandemöjlighet i frågan. Den traditionella BIKVA - metoden består av fyra skeden. Informationen samlas i huvudsak in genom gruppintervjuer. I det första skedet intervjuas brukarna. Gruppen definierar själva sina frågor och utvärderar arbetets/servicens goda och dåliga sidor. I det andra skedet intervjuas fältarbetarna/personalen. Brukarnas synpunkter fungerar som diskussionens motor, och utredningen redovisar de reflektioner brukarnas synpunkter väcker med tanke på det egna arbetssättet. I det tredje skedet intervjuas ledningen, som tillsammans diskuterar brukarnas och fältarbetarnas/personalens synpunkter, framförallt med tanke på det egna verksamhetsättet. I det fjärde skedet samlas all information och resultaten utvärderas. Informationen förmedlas vidare till politiska beslutsfattare som sedan diskuterar fram konkreta förslag för utvecklingen av servicen. (Krogstrup 2004)

Målsättningen med intervjuerna är att utreda på vilka sätt dagliga fenomen uppfattas, och hurudan betydelse man ger dessa. Informationen man får i intervjuerna är således inte objektiv på så sätt att den skulle vara värdefri, utan

tvärtom är det av stor vikt hurudan betydelse den intervjuade ger åt det beskrivna fenomenet. (Krogstrup 2004)

Med hjälp av utvärderingen utmanar man uppfattningar om "självklarheter" och självklara verksamhetssätt. Gruppintervjuer har i detta sammanhang befunnits fungera bättre än individuella intervjuer. I gruppintervjuerna är det lättare att föra fram kritiska röster och informationen får flera nyanser och ett större djup. (Krogstrup 2004)

Gruppintervjuerna leds av en eller två utomstående utvärderare. Utvärderaren ska styra diskussionen så litet som möjligt. Intervjun med brukarna grundar sig på några öppna frågor; vad är bra med verksamheten, vad kunde utvecklas och varför. Intervjuarnas roll blir att skapa trygga ramar för att en ärlig diskussion ska vara möjlig, starta diskussionen och hålla den igång med hjälp av följdfrågor och preciserande frågor. (Krogstrup 2004)

3

Föräldraträningsprogrammet De otroliga åren

Kapitlet är skrivet tillsammans med projektarbetare för Utvecklingsenheten för barnskydd och gruppledaren för De otroliga åren, Pamela Antila.

3.1 Programbeskrivning

Föräldraträningsprogrammet De otroliga åren (the incredible years/ihmeelliset vuodet) är en amerikansk manualbaserad modell för föräldrautbildning i grupp, som utvecklats av psykologen och forskaren Carolyn Webster-Stratton vid University of Washington i Seattle. Modellen har uppmärksammats i Norden i bl.a. Norge, Sverige och Danmark. I Finland utbildades de första gruppledarna hösten 2006. I programserien De otroliga åren finns olika föräldrainriktade moduler. Programmodulen Basic utgör grunden för de övriga programnivåerna.

De otroliga åren programmen är mycket väl utvärderade och har starkt stöd i forskning som gjorts bl.a. i USA, Canada, Storbritannien och Norge (exempelvis Mørch, W m.fl. 2004) och Sverige (Axberg U. Hansson K. Broberg AG, 2007). Positiva förändringar i såväl barns som föräldrars attityder och beteende har kunnat konstateras.

De otroliga åren riktar sig till föräldrar med barn i 2- 9-årsåldern med beteendeproblem eller barn som löper risk att utveckla problem (t.ex. bristande och svagt föräldraskap). Programmet syftar till att stärka föräldraskapet och ge föräldrar verktyg som främjar ett positivt samspel med barnet och minskar barnets negativa beteende. Namnet på programmet syftar tillbaka på åren före skolåldern, som är speciellt betydelsefulla för barnen.

Föräldrarna träffas i grupp en gång i veckan under 12 veckor. Varje träff är 2 ½ timmar lång. Två utbildade gruppledare leder de deltagarstyrda gruppdiskussionerna utgående från vinjetter, demonstrationer, rollspel och andra övningar. Hemuppgifter, telefonsamtal till föräldrarna, kamratsamtal och åtminstone en uppföljningsträff ingår även i programmet.

Enligt programmet bör alla hinder för deltagande i gruppen undanröjas. Konkret innebär detta att deltagarnas kostnader för resor till föräldragrupperna ersätts, barnvakt ordnas, samt att föräldrarna och barnen bjuds på mellanmål. Därtill får varje familj boken De otroliga åren och tillhörande material.

3.2 De otroliga åren - pilotgruppen i Österbotten

Inom utvecklingsenheten för barnskydd i Österbotten har programmet förverkligats som pilotprojekt våren 2008. Syftet med försöket var att pröva föräldraträningsprogrammets lämplighet som stödåtgärd inom barnskyddets öppenvård. Metoden har inte tidigare prövats inom barnskyddets öppenvård i Finland.

Svensk- och tvåspråkiga kommuner i Österbotten, som medverkar i utvecklingsenheten, erbjöds möjlighet att delta i föräldraträningsprogrammet. Förfrågan om deltagande riktades till kommunernas socialarbetare, som valde ut och motiverade sådana familjer i vilka man ansåg att det fanns behov av att stärka föräldraskapet. Deltagandet i föräldraträningsprogrammet var frivilligt. Innan den första gruppträffen arrangerades träffade gruppledarna samtliga föräldrar i deras hem eller på det ställe föräldrarna själva föreslog.

Inledningsvis deltog åtta familjer från sju kommuner. En familj avbröt efter andra träffen. Sju familjer (10 föräldrar) från 6 kommuner slutförde föräldraträningsprogrammet. Gruppträffarna ordnades i Korsholm. Barnvakt för familjernas 14 barn ordnades på samma ställe som gruppträffarna. Elva socionomstuderande från Svenska yrkeshögskolan anlätades som barnvakter och dessa fick studiepoäng för sitt deltagande.

4

Genomförandet av BIKVA-utvärderingen

Den första fasen av BIKVA-utvärderingen genomfördes den 22 april 2008 i Korsholm. I början på april fick gruppdeltagarna (brukarna, föräldrarna) ett brev där de kallades till ett möte för att diskutera sina erfarenheter av och tankar om föräldraträningsprogrammet. Informationen delades ut av gruppledarna. Mötet ordnades i samband med gruppens sista träff. Först ordnades en gruppintervju och efter att utvärderarna avlägsnat sig fortsatte föräldrarna och gruppledarna att diskutera. Detta var gruppen sista officiella möte. För barnen hade gruppledarna ordnat barnvakt. Allt detta gjordes för att underlätta deltagandet i BIKVA-utvärderingen. Det visade sig fungera bra eftersom alla de som deltagit i gruppen också deltog i gruppintervjun.

Sammanlagt deltog nio föräldrar, både mammor och pappor i gruppintervjun. Intervjun pågick ca 1,5 timmar och bandades med föräldrarnas tillstånd. Först diskuterades föräldraträningsprogrammet De otroliga åren och därefter övrigt stöd som familjerna hade fått. I enlighet med BIKVA-modellen efterhörde man familjernas åsikter om vad som hade fungerat bra och vad som borde utvecklas.

Den andra fasen av BIKVA-utvärderingen genomfördes den 5 juni 2008 i Korsholm. Sammanlagt deltog tolv personer, som i fortsättningen kallas personalen: två som fungerat som gruppledare under kursen, sju socialarbetare, två familjearbetare och en socialchef. Personal från alla medverkande kommuner deltog. Diskussionen tog 2 timmar och också denna intervju bandades. Utvärderarna hade tematiserat och sammanfattat föräldrarnas tankar och synpunkter. Denna gång presenterades föräldrarnas tankar i citatform och de fungerade som diskussionsunderlag. Frågeställningen var vilka reflektioner familjernas synpunkter väcker med tanke på det egna arbetssättet.

Tredje fasen av BIKVA-utvärderingen genomfördes den 25 augusti 2008 i Korsholm. Till mötet kallades avdelningschefer och/eller socialdirektörer från de kommuner som deltog i programmet, tillsammans sju personer. Senare i texten kallas dessa för ledningen. Gruppen som deltog bestod av två socialdirektörer, en avdelningschef och projektledaren för utvecklingsenheten för barnskydd i Österbotten. Socialchefen från en kommun hade deltagit i skede två. Utvärderarna hade tematiserat och sammanfattat föräldrarnas tankar och synpunkter samt personalens reflektioner. Vid mötet presenterades dessa tankar och reflektioner och de fungerade som diskussionsunderlag. Denna gång funderade man kring tankar som materialet väcker med tanke på det egna verksamhetssättet. Också denna diskussion bandades och transkriberades. Diskussionen tog ca 1,5 timmar.

De centrala teman som formulerades på basen av intervjuerna med brukarna, fungerade även som grund för diskussionen med personal och ledning. Temaområden som formulerades utgående från intervjuerna med brukarna är följande:

- De otroliga åren
 - innehåll
 - praktiska arrangemang
 - vad gav föräldraträningsprogrammet deltagarna
 - förslag till vidareutveckling
- Andra stödåtgärder och -former
 - stöd familjerna hade erfarenhet av
 - stödets tillgänglighet
 - förslag till vidareutveckling

En redogörelse om utvärderingen delgavs lednings- och arbetsgruppen för utvecklingsenheten för barnskydd i Österbotten på ett möte 11.12.2008. Brukarna delges rapporten på återträffen för gruppen De otroliga åren i början av år 2009. Rapporten kommer att publiceras på utvecklingsenhetens hemsida <http://www.jakobstad.fi/barnskydd/> och på hemsidan för Det finlandssvenska kompetenscentret inom det sociala området www.fskc.fi

5

BIKVA-processen - föräldraträningsprogrammet De otroliga åren

Det första temat gällde föräldraträningsprogrammet De otroliga åren. Diskussionerna om föräldraträningsprogrammet handlade om innehållet, de praktiska arrangemangen, vad föräldraträningsprogrammet gav familjerna samt utvecklingsförslag.

5.1 Innehållet

Trots att deltagarna i gruppen i första hand bestod av familjer som var klienter inom barnskyddet tyckte föräldrarna att programmet lämpar sig väl för alla föräldrar.

På något vis är det som så allmängiltiga saker så man behöver ju inte ens ha några stora problem för att ha nytta av det.

nej, det är just det, utan varje familj tror jag skulle ha bra nytta av det

Nej men, just det att det har varit sådana problem som en normal familj faktiskt har.

ja, det är nog någonting som jag skulle rekommendera vidare åt någon om någon skulle fråga åt mig om det är någonting att fara på så jag skulle nog helt klart. ...

Personalen tyckte att det var bra att föräldrarna upplevde att programmet skulle passa för normala familjer och att problemen är normala, trots att de nu aktuella var en utvald grupp. I och för sig kommenterade personalen att problemen hos deltagarna i gruppen var normala och allmängiltiga:

...det var bara kanske det att det var så många problem som hade samlats i en familj, eller att de här problemen fanns i så hög grad hos någon, men problemen i sig själv var ju väldigt allmängiltiga och också programmets innehåll på det sättet, sånt som varje förälder behöver i sin uppsättning av metoder ...

Och så är det kanske som en befrielse att man i en grupp får känna att "ja, men det här har ju andra också, det här är ju inte bara jag". Det tycker jag att jag är glad åt att de inte kände sig så här märkliga och annorlunda, för de var ju ändå utvalda i kommunerna...men att man ändå känner i den här gruppen att "jamen, det här brottas alla med

Men jag ser nog den här kopplingen att det skulle kunna vara [erbjudas] som typ på... i friskvårdsstadiet...

I gruppen med ledarna diskuterades varför en förälder använt orden normal familj.

Det som jag tänkte, det kom ju fram där i början att det är som för normala familjer... att på något vis hade de själva en sån här upplevelse att de var olika normala familjer?

jag fastnade också på precis samma sak på det här med normala och icke normala... Jag tänkte kanske lite tvärtom att barnskyddsfamiljen som känner sig normal, medan då personalen som jobbar med familjen kanske tycker att det här är inte en normal familj, den fungerar inte normalt.

Ledarna ansåg att det är bra att kursens upplägg är sådant att man inte känner sig utpekad.

och det tyder ju på att det är en bra kurs liksom... upplägget på det sättet... man känner som sig inte utpekad.

En del av föräldrarna upplevde att fastän programmet i sig var bra fanns där en svaghet i och med att det utgår från att man ska vara positiv hela tiden

jag ser det som en svaghet här faktiskt med det att hela tiden när man går igenom något så går det ut på att föräldern ska hela tiden vara glad och positiv och harmonisk, man ska hela tiden vara perfekt

Föräldraprogrammet var intensivt med träff en gång i veckan, hemuppgifter och uppföljningssamtal med gruppledarna. Uppföljningstelefon samtalen upplevdes av ganska många föräldrar som lite jobbiga, men å andra sidan fanns det också de som tyckte att det var bra att bli påmind om programmet och hemuppgifterna

de kommer ju så snabbt dagarna så man..., det är nog som bra att man kommer i de där tankarna igen.

Personalen visade förståelse för att föräldrarna kände sig stressade över samtalen, programmet var ju ganska intensivt. På samma gång trodde personalen att hemuppgifterna hade blivit ogjorda ifall gruppledarna inte hade ringt till föräldrarna.

samtidigt bra att bli påmind för när man kommer hem så är det en annan miljö och då lägger man av verksamheten med kursen då kan man tänka... "nej, nu ringer de, nu måste jag faktiskt fundera.."

Ledarna konstaterade att kursen varit intensiv och att det är beundransvärt att familjerna har orkat med detta, fastän en del bodde långt borta från mötesplatsen.

5.2 Praktiska arrangemang

Föräldrarna upplevde att de praktiska arrangemangen hade fungerat bra, de var nöjda med att inte behöva tänka på att

ha med sig mat o.s.v.[...] Man har bara fått komma och sätta sig ner och diskutera.

Föräldrarna som deltog i programmet kom från många olika kommuner och en del hade en ganska lång väg till Korsholm, där gruppen träffades. Detta upplevdes av några som lite för stressigt medan andra inte upplevde det som jobbigt.

Men jag tycker inte att det...eller det är klart att det har varit stressigt då vi ska hit och innan allihopa är i bilen...men sist och slutligen har det varit, åtminstone för oss, en avkoppling. Eller när man inte har någon barnpiga nån annan gång så vi hinner vi som aldrig prata om sånt nåt.

Personalen kommenterade endast i liten omfattning de praktiska arrangemangen kring kursen, men höll med om att det är

viktigt att man undanröjer alla hinder, för att många gånger blir små saker hemskt stora.

Ledarna diskuterade inte egentligen de praktiska arrangemangen.

5.3 Vad De otroliga åren gav åt familjerna

När det gäller föräldraträningsprogrammet var föräldrarna i stort sätt nöjda. De ansåg att programmet var välstrukturerat och konkret och att de frågor som behandlades var allmängiltiga.

Bara det att man får som själv det strukturerat i huvudet så blir det som mycket klarare för resten av familjen också, det blir som mycket rakare kommunikation och som mycket enklare, att alla vet sen vad som gäller.

Föräldrarna upplevde att vardagen med barnen hade blivit lättare och att man själv som förälder har varit tvungen att fundera på sitt agerande

Man har fått de där ramarna runt och man har som blivit säkrare själv. Det känns enklare på något konstigt vis. Det gör det...

...man har måstat spegla sig själv.

Det är ju vi som har lärt oss...

Det var flera som uttryckte att de börjat tänka mera positivt

... man ser inte bara problemen utan man tänker mera positivt istället för negativt....

För många var det också viktigt att få den stunden utan barn

... man fått den där vuxentiden för sig själv, man vet att barnen är i tryggt förvar, och sen att man faktiskt fått diskutera att vara förälder...

Personalen tyckte att det var bra att föräldrarna upplevde att

livet blivit enklare på något sätt och att föräldrarna själv upplevde att de själva blivit lugnare.

Det fanns också de föräldrar som upplevde att kursen varit bra och att man lärt sig mycket, men att man inte har fått det att fungera.

Jag tycker på det viset att man hamnar i de samma gamla ovanorna hela tiden. Fast man ändå vet att man gör lite fel och att man borde göra på ett annat vis

Beträffande erfarenheten att någon familj inte riktigt fått det att fungera ansåg personalen att det är helt förståeligt:

Det skulle ju vara enkelt om det skulle räcka med en sån här kurs för att få någonting som inte fungerar att fungera...så enkelt är det ju inte heller. Så 100 % kan det ju inte alltid slå ut, men att det är ju positivt för de flesta och tankar väcker det ju...

I övrigt kommenterade personalen denna diskussion främst utgående från hur man får den positiva inverkan från kursen att leva vidare. Detta kunde ske genom att t.ex. familjearbetaren i hemkommunen skulle ha kunskap om programmet och kunna stöda familjen under och efter kursen så att den positiva inverkan lever vidare och familjen får hjälp med att förverkliga kunskapen i praktiken.

...Jag tycker att av den här föräldrafärdigheten så har de fått det här att de vet vad man borde göra, och de vet varför man borde göra det och de vet ungefär hur man ska ...men sen den här egna handlingen, hur det sen i praktiken...

Personalen funderade också på att gruppledarna och familjearbetaren borde ha en gemensam uppföljningsträff. Under träffen skulle man gå igenom hur familjearbetaren kunde arbeta med familjen efter att kursen tagit slut och vad man kunde jobba med utgående från innehållet i kursen.

I diskussionen med ledarna väckte familjearbetarens roll livlig diskussion. Ledarna funderade främst på den roll som familjearbetaren kan ha efter genomgången kurs. Ledarna ansåg att det skulle vara viktigt att familjearbetaren skulle kunna ge stöd efter kursen, men att det finns en risk för att familjearbetaren tar över ansvaret för t.ex. hemuppgifterna ifall de stöder för mycket under kursen. Det är viktigt att familjerna själva bär ansvaret.

...på det viset tror jag nog att de ska följas upp, men sen också om familjearbetare tar över ansvaret för hemuppgifterna...

jag tror också som [...] den där uppföljningen, det skulle måsta vara någonting efter en tid det finns ju nog en risk att det faller i glömska annars...man återgår till sina gamla rutiner fort...så är det ju för oss alla, man bör bli som påmind att ja, det var det här vi skulle ändra på.

Ledarna undrade om föräldrarna faktiskt orkar bättre med sina barn än tidigare, när de upplever att vardagen blivit lättare och samspelet bättre. Detta är en fråga som denna utvärdering inte direkt ger svar på. I diskussionen med ledarna kom det dock fram att kursen hade haft en stor inverkan på åtminstone en familj:

Om jag tänker på vår familj här så hade vi pratat om omhändertagning...nu är det inte alls prat om det.

5.4 Utvecklingsförslag

Föräldrarna hade många utvecklingsförslag angående programmets innehåll och utformning.

5.4.1 Programmets upplägg

Föräldrarna upplevde att det var lite för mycket innehåll som skulle gås igenom under träffarna så att tiden ofta blev knapp och det fanns inte utrymme för fri diskussion och stöd av andra föräldrar

Det tycker jag att de har gett för lite tid åt oss, för när vi sen lärde känna varandra så ger det ju mycket att man pratar med varandra. [...]. När man just har kommit in i något så... "nu ska vi dit och nu ska vi dit och...", men det är klart det, annars skulle vi ju ha suttit säkert till kl. 10. Det har inte varit några fria diskussioner, utan det har som varit...och har man tagit upp någonting så har det som varit "ja, det kommer i nästa kapitel" har de kunnat säga, något som man har tyckt att var jätteviktigt att säga då just...

I gruppen personalen gav det intensiva upplägget upphov till diskussion om huruvida man kunde lägga upp programmet på ett annat sätt; inte en gång i veckan. Gruppledarna tyckte att det är bra att programmet var så intensivt eftersom det dels kan vara svårt att hitta tråden efter en veckas paus och att det i annat fall skulle leda till att hela kursen skulle bli mycket längre.

Många av föräldrarna sade att de gärna skulle ha lärt känna varandra bättre, men kursupplägget gav ingen möjlighet till det.

Man har inte riktigt hunnit lära känna varandra, det skulle ju vara roligt om man skulle känna lite liksom om allihopa här och vad de sysslar med och vad de gör här... vad tycker ni och vad har ni gjort och... lite diskutera sinsemellan.

Gruppledarna som intervjuades tillsammans med personalen kommenterade detta med att kursens upplägg är sådant att varje träff fokuserar på ett visst tema. Det finns ett visst utrymme för den diskussion deltagarna efterlyser då ett aktuellt tema behandlas. Under kursens lopp uppmanas föräldrarna att ha kontakt med varandra. Var och en fick i uppgift att under kursens gång kontakta en annan utsedd gruppdeltagare. Dessutom uppmanas hela gruppen att träffas på egen hand efter att kursen tagit slut.

Men sen är det ju det att det är tänkt i det här programmet att tyngdpunkten ska vara på de här övningarna, på att göra dem, inte tyngdpunkt på diskussion, så det är som medvetet och det är som avsikten med det här programmet.

5.4.2 Programmet innehåll

Föräldrarna hade också önskemål om ett tema som de tyckte att man borde ha behandlat. Det var *hur man ska hantera sig själv* d.v.s. vad man ska göra om man blir riktigt arg eller när man är trött eller stressad. Hur ska man se till att *grytan inte kokar över* eller vad ska man göra de dagar som man *själv inte orkar*.

Just det där att vad gör man sen de dagar när det är riktigt katastrof? Vad gör man då de dagarna när man själv inte orkar? Det tycker jag inte på det viset att vi har gått igenom. För det kommer ju de dagarna och det är ju då som man allra mest behöver hjälp. När man själv är trött...

Personalen tyckte att det var viktig feedback från föräldrarna då de önskade att man under kursen skulle behandla vad man ska göra när det känns att *grytan kokar över*. Detta problem stöter personalen ofta på i sitt arbete.

För det är ju som de säger, det är ju där det börjar. Det är viktigt.

Gruppledarna hade under kursens gång också uppmärksammat detta och tagit med temat vid det sista mötet, fastän det inte ingick i kursen. I övrigt hade de valt att hålla sig så mycket som möjligt till programmet och de ramar som fanns för kursen, eftersom kursen var en pilotkurs som skulle utvärderas.

5.4.3 Uppföljning

Föräldrarna önskade att de kunde träffas i framtiden. De ansåg att de mycket väl kunde klara av att träffas utan gruppledarna, men att det blir besvärligt att diskutera ifall de har barnen med.

Och klart att vi får träffas som själv nu, men nog vet vi ju det att när vi tar med barnen...hur bra vi kan diskutera då... Eller det blir ju som inte samma sak, som om vi skulle ha fått göra på samma vis nu igen och kommit fast igen om två månader och så om två månader igen eller något sånt... Så skulle vi ha tagit upp då är det någon som har kommit till något problem då igen...hade vi tagit upp det då...Det tycker nu jag skulle ha varit bra.

...det känns som att vi bara som lämnas nu på nåt vis. För nu när vi har försökt lära oss allting så börjar man ju försöka mera med allt möjligt, så det kan vara att det skulle ha varit bra att träffa dem (gruppledarna), inte behöver det ju vara nå ofta, men de menar väl som kanske att vi ska ha en träff efter något år de? Men nog kan det ju hända att vi skulle ha kunnat träffas före?

När det gäller gruppens framtid uppfattade personalen att föräldrarna efterlyser en uppföljning och att det är förstäeligt att det kan vara besvärligt att ordna en träff där barnen är med.

Men så tänker jag också på det här när de sa att "det var då, när vi lärde känna varandra lite, så då slutar det", att kanske det på ett sätt skulle behövas kanske någonting för det då, men kanske den där uppföljningen är viktig att de liksom hittar varandra igen då... För nog är det väl viktigt...

Kan man inte se det där litet som ett önskemål till kommunerna, att ordna den här möjligheten att få det tryggt ordnat för barnen att träffas i grupp?

Personalen diskuterade olika alternativa sätt att hjälpa familjerna med att ordna en uppföljningsträff. Föreslogs att familjearbetarna i kommunerna, eller eventuellt samma studerande som under kursens gång skött barnen, kunde samarbeta och ta hand om barnen vid dessa tillfällen. Det skulle vara viktigt att också barnen kunde träffas så att de kan upprätthålla de vänskapsrelationer som uppkommit under kursen.

Även ledarna betonade vikten av uppföljning:

jag tror nog att det var ganska viktigt det här med uppföljning att det har som väckt tankar...man ska nog som inte bara släppa när man en gång har fått den här kontakten...så tror jag nog det kan vara bra att uppfölja. Och när man ser den här viljan också från föräldrarna...

Bland ledarna var det egentligen bara De otroliga årens framtid som väckte diskussion då man försökte hitta utvecklingsförslag. Samtliga var överens om att det skulle vara bra om De otroliga åren – programmet kunde ordnas med jämna mellanrum.

nog skulle det ju vara viktigt att vi skulle skapa något som har kontinuitet, som inte bara går på projektbasis och sen tar slut. Och lyckas inte staten bygga upp kontinuiteten så borde vi ändå bygga upp den

Ledarna ansåg att det finns få alternativ till förebyggande och öppenvårdsåtgärder. De otroliga åren är ett bra alternativ, men man borde också hitta andra. De otroliga åren var, och skulle vara en stor satsning både i tid och i pengar, men den allmänna åsikten var att om kursen fungerar bra så är satsningen liten jämfört med vad t.ex. omhändertagning kräver. Kursen är en så stor satsning att en kommun inte ensam kan ordna kursen. Ett problem uppstår dock om arrangörerna är flera; vem är det då som är huvudman och bär ansvaret?

jag tycker att vi som börjar stöta på det här nu hela tiden att det ordnas service över kommungränserna och vem är det då som tar det här administrativa ansvaret? En sån sak som kommunerna skulle behöva börja fundera på.

Ledarna funderade på huruvida utvecklingsenheten kunde vara den som handhar ansvaret. Det diskuterades också om Medborgarinstitutet, Folkhälsan eller någon annan privat serviceproducent kanske kunde vara den som ordnar kursen och som kommunerna sedan köper tjänster av i den utsträckning de behöver. Oberoende av hur man ordnar så tyckte ledarna att styrningen borde komma från barnskyddet.

Ledarna lyfte själva fram två utmaningar inför framtiden; Att jobba mera förebyggande

det är just det här förebyggande som vi borde syssla med, och att vi inte bara släcker bränder, utan att vi skulle gå ett steg längre och se till att det inte börjar brinna.

det är ju ändå så där, om vi tänker vad vill vi hellre satsa resurser på? Omhändertagningar eller förebyggande arbete? Så om man tänker att man ska börja i rätt ända så borde vi ju satsa på den här kursen och annat liknande. Och just det här med stödpersoner, stödfamiljer är en väldigt viktig bit också.

sen tror jag att det skulle kanske vara viktigt att få, när du sa att det skulle vara de här svårare familjerna, men jag tror ju på ett sätt att det skulle vara viktigare att få in det i de som ännu inte är så svåra, som har kanske förmågan att fullfölja programmet, att fånga upp de här svåra i ett tidigare skede och få dem på en sån här utbildning... lagen säger ju att vi ska satsa på det här förebyggande arbetet, och det är ju just det här.

och att samarbeta över kommungränserna

sedan samtidigt att vi måste lära oss att tänka mera än bara på den här egna kommunen[...] Hur får vi samarbete med andra kommuner, hur lyckas vi gemensamt få en service som vi inte ensamma skulle klara av att ordna... att vilja vara med och betala fast man från den egna kommunen inte har någon familj, okej nu betalar vi för att någon xxx-familj [någon familj från kommun x] ska få, det är också en viss process innan man kan...

6

BIKVA-processen - andra stödåtgärder och – former

Frågor som ställdes till föräldrarna var varifrån får de hjälp och stöd, vad är bra med det stöd som de fått och vad är sådant som borde utvecklas med tanke på deras livssituation? Diskussionen handlade mycket om stödets tillgänglighet. Också här diskuterades olika utvecklingsförslag.

6.1 Erfarenheter av andra stödformer

Det visade sig att många av föräldrarna hade erfarenheter av stödfamiljer eller stödpersoner och att en del hade fått stöd i hemmet, via t.ex. familjearbete. Många av föräldrarna lyfte också upp De otroliga åren som en form av stöd de fått. Det visade sig att många familjer av en eller annan orsak inte fick stöd av sina anhöriga.

När det gäller stöd som familjerna har fått, upplevde personalen att familjernas egna nätverk är svaga. För dessa familjer skulle det vara ytterst viktigt att kommunen kunde erbjuda stödfamiljer och –personer. När familjerna är så pass ensamma kan det vara en delorsak till att familjerna får svårigheter med föräldraskapet.

Har man syskon eller mor- farföräldrar så kan det ju ske ganska naturligt, bara det att man kan föra barnen dit en halvtimme för att hinna ut på något ärende eller en kväll och det reagerar ingen på...och just som ni sa att de här föräldrarna har ju inte så stort nätverk, att det är faktiskt allt ansvar på de här föräldrarna.

Ledarna kommenterade detta i samband med diskussionen om stödpersoner och förebyggande arbete.

jag tyckte det lyftes ju mycket med stödpersoner också...att där liksom i hela regionen kunna utbilda gemensamt stödpersoner och ha en rekrytering

det där kunde man ju fundera på liksom hur skulle man kunna stärka nätverket hos de här människorna, det skulle ju vara förebyggande när vi pratar om det. Hur få ett fungerande nätverk, hjälpa människor som mår dåligt. Då skulle de ju inte behöva ringa till socialen när de har häta, alltså behov av att prata av sig, utan då skulle de ringa till någon i nätverket. Så fungerar man ju vanligen, de som har ett nätverk.

6.2 Stödets tillgänglighet

Föräldrarna var i regel nöjda med det stöd de fått. För att erhålla stöd krävs dock att föräldern själv aktivt söker hjälp, och detta upplevdes som svårt. Föräldrarna påpekade att det är svårt att få kontakt med en socialarbetare, man vet inte vem man ska kontakta och när man får reda på det så får man inte tag på personen. När föräldern väl fått tag på rätt person kändes det många gånger som om han/hon inte blev tagen på allvar, att deras problem inte var "tillräckligt" stora eller att det helt enkelt inte fanns hjälp att få.

...och sen tycker jag att det är lite svårt, mina första kontakter som jag hade till socialen så var det som så att inte visste jag vem jag skulle ringa åt, jag försökte söka på nätet och jag försökte ringa till växeln och de var som så att "de har nu ditt område men inte vet jag nu om den kan ta det här ärendet". Och den var på semester och den var på möten, jag fick aldrig tag i något folk, det var jättesvårt! Och sen sa jag att det här kommer att gå åt helvete, men de trodde inte att det skulle gå åt helvetet. Men sen, [...] då började det hända något.

Du ska vara ganska stark och du ska inte må dåligt för inte orkar du börja söka hjälp då du mår dåligt.

Föräldrarna upplevde att det speciellt under semesterperioden är svårt att få hjälp.

Och sen en sån sak: i JULI, allt är stängt! A-kliniken är stängd, socialen är stängd, finns inte något folk någonstans. Du står där bara. Jag upplevde det väldigt frustrerande att jag skulle behöva vänta en månad att få hjälp när det var kris i juli. Det är ju helt absurt.

Personalen var medveten om att det kan vara svårt att få tag på dem och att detta är viktigt att uppmärksamma.

och säkert just det där att man inte får tag på, nog skriver jag under på det där själv nog... jag är på möte, jag är på hembesök...

Personalen påpekade att då en person är i kris orkar hon/han kanske inte ringa upp många personer flera gånger, när man ändå inte får tag på någon. Personalen ansåg att det med tanke på föräldraskapet är positivt att föräldrarna försöker söka hjälp, och man påpekade att nödnumret 112 ju alltid svarar. Personalen lyfte också fram att det alltid finns någon personal på plats fast det skulle vara mitt i sommaren, men att man oftast bara tar hand om de mest brådskande ärendena. Personalen tyckte att socialjouren kommer in här som på beställning och fastän socialjouren kanske inte just i det skedet (t.ex. på lördagskväll) vidtar åtgärder, så rapporteras samtalen vidare till hemkommunen och på det sättet får man kännedom om problemen. Personalen bemötte föräldrarnas åsikter om att allt är stängt i juli med att

socialbyrån inte är/får vara helt stängd och att de flesta annonserar om öppet- och telefontider.

När det gäller det stöd som familjerna fått väckte stödets tillgänglighet diskussion också bland ledarna. Ledarna ansåg att man nog alltid får tag på någon, men om man söker efter en viss person, så kan det bli svårare .

Många av föräldrarna ansåg att om man mår hemskt dåligt är det mycket svårt att söka hjälp och att det också kan vara svårt att ta emot hjälp. Samtidigt betonade de att om man inte får hjälp så är det barnen som blir lidande.

Och när det går så där långt så är det ju barnen som blir lidande. Skulle man få hjälp före så skulle det inte behöva vara så där. De skulle inte behöva bli lidande

Personalen diskuterade också det faktum att familjerna kanske inte alltid klarar av att ta emot det stöd som erbjuds och att de kanske inte alltid ens klarar av att be om hjälp. Bland personalen fanns det förståelse för att när familjerna upplever att de är i kris och ber om hjälp så kan det kännas för dem som om att personalen bara kommer och småsläcker elden.

Ledarna diskuterade mycket om hur systemet är uppbyggt och hur man definierar en familj i kris.

... vem definierar när en familj har kris? Jag tror socialarbetare, myndighetspersoner definierar det på ett sätt och familjens egna upplevelser av krisen är ett annat. Jag menar att de här [synsätten] har svårt att mötas. Jag tycker av min egen erfarenhet också många gånger att någon ringer och har jättehäta över någon sak som jag som socialarbetare tycker är verkligen strunt. Att har de nu inte förmåga att reda upp den här struntsaken själva. Och sen tvärtom när jag upplever att det är någon verklig katastrof så är familjen så här att nå... vad då? Att det här möter inte varandra så särskilt ofta.

Ledarna ansåg att problemet ligger i hur man kan ändra på systemet så att det bättre ska svara på familjernas behov och så att någon alltid skulle vara tillgänglig.

familjernas behov och systemet som vi har uppbyggt möter inte varandra Vårt arbete är inriktat på mera som... att det finns inte den här kapaciteten att snabbt rycka ut och göra, att ställa upp på krishjälp jätteakut. Så funkar inte vårt system.

Ledarna diskuterade tillgängligheten utgående från familjernas svaga nätverk. Om man har ett fungerande nätverk så kan man kanske ringa till en vän eller anhörig när det är kris, men ifall man inte har nätverk så är man beroende av professionella nätverk.

En annan sak som ledarna diskuterade var att när familjerna är i kris så upplever de inte socialen som en resurs och ringer därför inte socialjouren fast den finns tillgänglig. Ledarna håller med personalen; familjerna känner inte till hur socialjouren fungerar och i hurdana fall man kan kontakta den.

Trots att föräldrarna upplever att det är svårt att få hjälp visade de stor förståelse för situationen med den rådande personal- och resursbristen.

... det finns inte resurser det finns inte människor, i praktiken får de inte det att funka. Jag förstår de som jobbar med det, de har fullt upp, de hinner inte.

6.3 Utvecklingsförslag

Föräldrarna hade också här en hel del förslag på hur man kunde utveckla stödet till barnfamiljerna. En del hade fått familjearbete, men man efterhörde ändå mera hjälp till hemmen, så att man kunde få regelbunden avlastning. Denna hjälp borde man kunna få med relativt kort varsel, framförallt om familjen drabbats av en kris. Familjerna betonade att också många andra familjer säkerligen skulle vara i behov av stöd och/eller avlastning.

Så det skulle kanske behöva finnas en person i varje kommun som är fast heltid nästan bara p.g.a. av sånt, familjearbetare eller vad man ska kalla dem då... och de rycker ut till dem då. Och det behöver inte vara en hel dag, eller en hel vecka utan bara ett par timmar nu och då... det skulle hjälpa tusenfalt, hur mycket som helst.

Med anledning av efterfrågan på hjälp till hemmen fördes diskussion bland personalen om möjligheterna att erbjuda familjearbete, samtidigt som man diskuterade kring frågan, hur mycket egen tid man har rätt till som förälder. Personalen konstaterade att familjearbete är ett bra arbetsredskap med tanke på förebyggande arbete.

Föräldrarna önskade också att man allt aktivare skulle ta tag i problem, att någon skulle märka

om en människa med barn inte går ut på två veckor, utan bara sitter inne. Att man skulle öppna ögonen och se, kom hem på hembesök och se...

Personalen upplevde det som om familjerna ibland efterlyste en barnskyddsanmälan. Personalen tyckte att man borde mera satsa på förebyggande åtgärder. Det kom också fram att personalen ibland själv blir förblindad;

... jag vet inte egentligen om jag gör någon nytta där, men det är de familjerna det är bäst att vara i, för det är ju förebyggande.

Nätverksmöten, nätverksarbetets och familjeservicecenterns roll i det förebyggande arbetet lyftes också fram av personalen.

Ja, och egentligen borde ju socialen vara där redan. Familjeservicecenter, en ny form med barnrådgivning, socialarbete, familjearbete, specialbarntädgårdslärare som tillsammans jobbar för barnet och familjen.

Ledarna noterade att familjerna på sätt och vis efterlyste en anmälan och att det också finns forskning som tyder på detta, men saken diskuterades inte närmare. Hembesök och nätverksmöten diskuterades inte.

När det gäller stödjande verksamhet så önskade föräldrarna att det skulle finnas en möjlighet till gruppverksamhet så som De otroliga åren, så att föräldrarna kan diskutera medan barnen tas hand om av en skötare. En idé som föddes under diskussionen var att "socialen" skulle bygga upp ett nätverk med ensamstående föräldrar som kunde stöda och avlasta varandra.

Personalen diskuterade egentligen inte gruppverksamhet, men konstaterade till slut att man borde försöka få en regelbundenhet i kursen De otroliga åren.

Ledarna i sin tur diskuterade gruppverksamhet. De konstaterade att det kan vara bra att man i gruppen också träffar sådana man inte känner från förr, men att det är svårt att skapa nätverk för familjer om ena familjen bor i norra Österbotten och den andra i södra Österbotten. Familjerna med invandrarbakgrund är en grupp som inte har egna nätverk. Innehållet och det konkreta förverkligandet av ett nätverk diskuterades dock ej.

Ledarna ansåg att det skulle vara viktigt att få De otroliga åren till ett fungerande återkommande koncept, och lika viktigt skulle det vara att familjearbetarna känner till kursinnehållet. Det skulle också vara viktigt att utbilda finskspråkiga kursledare, så att man kunde ordna kurser både på finska och svenska och kanske kunna ordna kurserna inom ett mera avgränsat område. Underlag skulle antagligen finnas för norra, mellersta och södra området.

Ett annat behov som ledarna lyfte fram var att man borde utbilda mera stödpersoner och personer som kunde leda s.k. familjerådslag.

7

Slutdiskussion och förslag till åtgärder

I detta kapitel diskuteras först hur BIKVA-utvärderingen fungerade som metod i detta sammanhang. Därefter har vi kort sammanfattat de viktigaste aspekterna som kommit fram under processen och gett vissa förslag om hur man kan förstärka och använda sig av De otroliga åren programmet som en stödåtgärd inom barnskydd och hur man kan utveckla den service som familjerna får. Åtgärdsförslagen bygger på de intervjuer som gjordes under BIKVA-processen.

7.1 BIKVA-utvärderingen som metod

En central aspekt med BIKVA-utvärdering är att den positiva och negativa kritik som kommer fram också leder till konkreta åtgärder på olika nivåer i organisationerna (Krogstrup 2004:24). Resultaten är alltså t.ex. de förändringar i arbetssätt eller i arbetsmetoder som man gör på basis av utvärderingen. Således kan man säga att denna utvärdering åtminstone inte ännu gett så mycket resultat. För att man ska kunna säga att BIKVA-utvärderingen är lyckad borde man komma till några konkreta resultat. I vissa fall skulle detta eventuellt ha förutsatt att man genomför den fjärde fasen, d.v.s. framför konkreta förslag till politiska beslutsfattare. En del konkreta åtgärder kan man säkerligen vidta också utan politiska beslut. Detta förutsätter att man faktiskt lyssnar och tar till sig det som diskuterats under olika skeden.

BIKVA-processen påbörjades under den sista föräldraträffen och ger inte svar på vilka effekter De otroliga åren har haft för familjerna på längre sikt. I efterhand kan konstateras att man också kunde ha ordnat första intervjun någon vecka efter att föräldraträningens programmet De otroliga åren avslutats. Effekterna av kursen kunde eventuellt följas upp bland föräldrarna nu i efterhand.

I gruppintervjun med personalen deltog även en socialchef, som arbetat med en av familjerna, samt gruppledarna. Det kunde ha varit bra att intervjua gruppledarna separat. Likaså borde kanske socialchefen ha deltagit i gruppintervjun med ledarna.

BIKVA-utvärderingen fungerade i detta sammanhang bra med tanke på att brukarna aktivt diskuterade både positiva och negativa aspekter angående De otroliga åren och andra stödformer. Det som inte helt uppfylldes var hur man under processens gång tog till sig vad som diskuterats i de tidigare faserna. Ledarna kommenterade mera brukarnas utsagor och lämnade personalens reflektioner åt sidan, fastän personalen hade kommentarer och kom med konkreta åtgärdsförslag

t.ex. när det gäller uppföljningsträffarna. Det kan finnas olika orsaker till detta. Eventuellt kan det ha att göra med upplägget för presentationen och utvärderarnas fokus på brukarna, eller så kan det bero på att ledarna inte ansåg att personalens kommentarer var relevanta.

7.2 De otroliga åren

Sammanfattningsvis kan man konstatera att både föräldrarna, personalen och ledarna ansåg att föräldraträningsprogrammet De otroliga åren fungerade som en stödåtgärd inom barnskyddets öppenvård. Föräldrarna tog också fasta på en del utvecklingsförslag. Med tanke på att vidareutveckla konceptet De otroliga åren som en stödåtgärd inom barnskyddets öppenvård, skulle det vara viktigt att diskutera vidare och fundera på de erfarenheter föräldrarna beskrev. Personalen och ledarna diskuterade och tog fasta på en del av de aspekter som kom fram. Materialet är dock rikt och ger möjligheter att diskutera även andra faktorer som föräldragruppen lyfte fram.

- En förälder ansåg att en svaghet med programmet var att personen ifråga upplevde att *man ska hela tiden vara glad och positiv och harmonisk*. Vad betyder detta, vad har detta för konsekvenser, vad kunde man göra för att deltagarna inte skulle känna ett dylikt krav?
- En förälder upplevde svårigheter att få det att fungera i praktiken. *Jag tycker på det viset att man hamnar i de samma gamla ovanorna hela tiden. Fast man ändå vet att man gör lite fel och att man borde göra på ett annat vis. Varför har någon den upplevelsen? Vad beskriver detta och vad kunde man göra för att uppmärksamma dessa svaga signaler?*

Behovet av att utbilda nya gruppleddare är uppenbart om man vill ordna kursen regelbundet. För att kunna erbjuda kursen åt finskspråkiga behövs även finskspråkiga gruppleddare. Det är viktigt att komma överens om vem det är som ska ordna kursen och inom ett hur stort område kursen ska ordnas. Det är klart att satsningen är så stor att det inte är ändamålsenligt att varje kommun ordnar separata kurser utan kommunerna borde samarbeta kring arrangemangen. Det kom fram under intervjuerna att fastän satsningen och kostnaderna är stora så är de ett ekonomiskt förmånligt alternativ jämfört med kostnaderna för omhändertagning och placering av barn.

Vi (utvärderare) anser att när man planerar att använda sig av De otroliga åren som en stödåtgärd inom barnskyddet, kan nedan nämnda aspekter vara bra att tänka på då man i framtiden arrangerar kurser.

7.2.1 *Målgruppen*

Föräldrarna ansåg att programmet bra lämpar sig för alla föräldrar och att programmet behandlat sådana problem som en normal familj faktiskt har. Personalen tyckte att det var bra att föräldrarna upplevde att programmet skulle passa för normala familjer och att problemen är alldagliga och sådana som alla familjer har, trots att de själva var en utvald grupp. Intressant här är föräldrarnas upplevelse av normal. Har familjerna en upplevelse att de är olika normala familjer, eller uppfattar personalen som arbetar med familjerna dem som onormala? Hur kan man undvika att en familj känner sig utpekad?

De otroliga åren kan användas som stödåtgärd inom barnskyddets öppenvård, men på andra håll har programmet använts också på friskvårdsstadiet. Det kan löna sig att fundera på om man borde försöka erbjuda programmet också åt andra målgrupper, kanske redan innan problemen blivit stora. Det är viktigt att definiera målgruppen innan man lägger upp programmet.

7.2.2 *De praktiska arrangemangen*

I konceptet för De otroliga åren ingår att man ska undanröja alla hinder för deltagande. I utvärderingen kom det fram att föräldrarna uppskattade de praktiska arrangemangen, så som mat och ordnad barnvakt. Detta är aspekter som man inte kan ge avkall på om man vill ordna föräldraträningsprogrammet De otroliga åren, men det kan vara viktigt att komma ihåg detta också när man ordnar andra former av stödjande verksamhet för familjer.

7.2.3 *Programmets innehåll*

Intressant är att De otroliga årens konkreta innehåll överlag diskuterades relativt lite. Föräldrarna sade att innehållet lämpar sig för alla föräldrar och att programmet är strukturerat och konkret men de diskuterade inte t.ex. de teman som behandlades under kursen. Är det en styrka eller svaghet? Är programmet sådant att det inte ger rum för flexibla lösningar? Borde programmet vara mera flexibelt eller är det strukturen som är det centrala? Med tanke på framtiden är det viktigt att diskutera dessa frågor. Olika grupper kan ha olika behov och därför är det viktigt att gruppledarna är lyhörda för just den enskilda gruppens behov. De intervjuade föräldrarna förde fram två önskemål: det ena handlade om hur man ska hantera sig själv. Gruppledarna hade under kursens gång också uppmärksammat detta och behandlat temat under den sista träffen. Det andra temat berörde föräldrarnas behov av kamratstöd, att lära känna varandra. Det konstaterades även att familjerna har

svaga nätverk. Kunde man hjälpa dem genom att uppmuntra dem att bilda nätverk med varandra? Kan man ytterligare stöda dem i nätverksbildandet?

7.2.4 *Uppföljningsträffar*

Föräldrarna har uttryckt en önskan om att kunna träffas efter avslutad kurs. Samtidigt konstaterades att familjerna har svaga nätverk. Man borde eventuellt stödja och hjälpa familjerna att träffas även efter kursen. För den nu aktuella gruppen är det kanske inte längre aktuellt, men uppföljningen är av stor vikt att diskutera då man planerar nya kurser. Hur kan man möjliggöra detta? Personalen hade en hel del förslag på hur man i fortsättningen kunde samarbeta kring dessa frågor. Deras förslag kunde mycket väl ligga till grund för diskussioner när man planerar framtida föräldraträningsprogram.

7.2.5 *Samarbete med barnskydd och familjearbetare*

Både personalen och ledarna lyfte fram var att det skulle vara viktigt att kursen planeras i samarbete med familjearbetarna, så att familjearbetarna kan stöda familjerna efter avslutad kurs. För att familjearbetarna ska kunna stöda familjerna på bästa möjliga sätt är det viktigt att familjearbetarna och eventuella andra, som efter avslutad kurs ska stöda familjerna, har kunskap om innehållet.

7.3 *Andra stödåtgärder och – former*

Familjerna har varit nöjda med sina stödpersoner och -familjer samt med det familjearbete de fått. Det stora problemet uppgavs vara stödets tillgänglighet. Familjerna lyfte fram att det är svårt att få hjälp och att de gärna skulle ta emot mera hjälp än de fått. Ledarna diskuterade detta utgående från definitionen av kris. De konstaterade att familjerna och socialservicen har olika synsätt i fråga om behovet av stöd; familjernas behov och systemet som vi har byggt upp möter inte varandra. När det gäller andra stödåtgärder och – former för barnfamiljer kom det fram några centrala synpunkter som kan vara viktiga att reflektera över.

7.3.1 *Stödets tillgänglighet och förebyggande arbete*

Familjerna påpekade att det är svårt att få tag på hjälp och att fastän en del av dem hade fått hjälp via familjearbete så är det verkliga behovet större. Personalen uppmärksammade att familjerna nästintill efterlyser en anmälan. Detta tyder på att familjerna inte får den hjälp och service de behöver. Stödet borde i allt högre grad vara lättare tillgängligt och förebyggande. Vad betyder detta konkret? Hur kunde

man arbeta så att behoven och servicen möter varandra? Fastän både personalen och ledarna ansåg att man borde arbeta mera förebyggande och personalen lyfte fram betydelsen av professionella nätverk, så verkar detta inte vara tillräckligt. Vad betyder detta konkret för det arbete som görs? Personalen föreslog nätverksmöten, nätverksarbete och familjeservicecenter, men hur kunde man konkret förverkliga dessa? Ledarna kommenterade egentligen inte detta.

7.3.2 *Att förstärka brukarnas röst*

Familjerna hade många åsikter och tankar om hur man kunde utveckla servicen. Det är viktigt att ta vara på deras upplevelser. Med tanke på utvecklandet av servicen kunde ett sätt vara att ta med brukarna i utvecklingsprocesserna. Detta kan göras t.ex. genom att

- vara lyhörd för brukarnas röst
- ordna forum där brukarna kommer till tals, t.ex. brukarråd och genom BIKVA-utvärdering

7.3.3 *Familjernas svaga nätverk och gruppverksamhet*

Många av familjerna har ett svagt nätverk. Familjerna uttryckte en önskan om stöd i form av gruppverksamhet, så som De otroliga åren. Hur man kan ordna olika former av gruppverksamhet (vertaistuki) som skulle stöda familjerna och samtidigt stärka deras egna nätverk. De otroliga åren är en form av gruppverksamhet, men också andra former av grupper kunde vara möjliga. Kunde man eventuellt samarbeta med tredje sektorn för att ordna olika former av gruppverksamhet och bygga upp nätverk med t.ex. ensamstående som kunde stöda och hjälpa varandra?

Föräldrarna uppskattade mycket de stödpersoner och stödfamiljer de hade. Är stödfamiljerna ett sätt att stärka familjernas nätverk? Hur kan man i så fall tillfredställa behovet av stödpersoner och -familjer. Vem ska ansvara för utbildning och rekrytering av stödpersoner och -familjer och vem ska vara deras stödande instans?

Källor

Axberg, U., Hansson, K., Broberg, A. 2007. Evaluation of the incredible years series. An open study of its effects when first introduced in Sweden. *Nordic Journal of Psychiatry*. Vol 61 (2), Apr 2007, 143-151.

Krogstrup, Hanne Kathrine. (2004). Asiakaslähtöinen arviointi BIKVA-malli. Hyvät käytännöt. FinSoc arviointiraportteja 1/2004.

Mørch, W., Clifford, G., Larsson, B., Rypdal, P., Tjeflaat, T., Lurie, J., Britt Drugli, M., Fossum, S., Reedtz, C. 2004. The incredible years-The Norwegian Webster-Stratton Programme 1998-2004 <http://www.incredibleyears.com/Library/Searchlist.asp> . 26.11.08.

Salonen, Tapio (2008) Erfarenheter och lärdomar av kuskapsutveckling inom svenska socialtjänst. Föreläsning 9.10.2008 i Helsingfors http://www.fskompetenscentret.fi/page167_sv.html 25.11.08